

Акімов М. О., начальник відділу міжнародних зв'язків Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**НЕЗАКОННЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ
(СТ. 146 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ):
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ**

Серед передбачених Конституцією України невід'ємних прав особи чільне місце посідають права на свободу і особисту недоторканість (ст. 29) та на свободу пересування (ст. 33). На реалізацію цього чинний Кримінальний кодекс України (КК) вперше передбачає захист цих прав і свобод нормами окремого розділу Особливої частини; крім цього (також вперше) встановлено кримінальну відповідальність за таке суспільно небезпечне діяння як викрадення людини.

На перший погляд, криміналізація незаконного позбавлення волі, викрадення людини та захоплення заручників повністю відповідає філософській концепції загального, особливого і окремого, а також характерній логіці існування загальних і спеціальних кримінально-правових норм. Проте 15-річний досвід правозастосування засвідчив недостатню ефективність останніх, на що вже неодноразово звертали увагу дослідники. Таке становище обумовлюється, зокрема, певними недоліками ст. 146 КК, що встановлює кримінальну відповідальність фактично за два злочини – незаконне позбавлення волі та викрадення людини. Відтак пошук шляхів удосконалення згаданої статті уявляється нам вельми актуальним.

Чинна редакція ч. 1 ст. 146 КК містить просту диспозицію. Відтак спосіб вчинення як незаконного позбавлення волі, так і викрадення людини у законі не вказаний, а отже, може бути визначений лише за допомогою науки кримінального права. Єдиної точки зору із даного питання серед науковців немає, проте ми схильні вважати, що:

– незаконне позбавлення волі – це протиправне тримання особи всупереч її волі у місці, де вона перебувала чи куди прибула добровільно, із позбавленням свободи пересування будь-яким способом;

– викрадення людини – це протиправне таємне або відкрите, із застосуванням насильства, обману чи зловживання довірою, вилучення людини з місця її перебування всупереч її волі з наступним переміщенням з одного місця в інше, поєднане з обмеженням фізичної свободи.

З викладеного видно, що викрадення людини може бути вчинене лише шляхом дії (на відміну від незаконного позбавлення волі, яке можливе і при бездіяльності винної особи щодо звільнення потерпілого з місця, куди він прибув або де опинився самостійно). Крім цього, викрадення людини – набагато складніше діяння, оскільки воно являє собою послідовність трьох дій:

– протиправне обмеження фізичної свободи потерпілого у будь-який спосіб;

– вилучення особи з місця перебування всупереч його волі;

– переміщення потерпілого в інше місце на розсуд винної особи з наступним обмеженням там свободи.

Варто наголосити, що зазначене не може бути безспірною підставою для відмежування діянь, про які йдеться, саме через відсутність законодавчого визначення понять незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Більше того, обидва ці злочини, маючи формальний за конструкцією склад, повинні вважатись закінченими з моменту фактичного позбавлення потерпілого свободи. Навіть ті дії, що фактично складатимуть викрадення людини, перебуватимуть за межами складу злочину.

Для усунення суперечностей у правозастосуванні потрібне законодавче рішення, що нормативно закріпило б підстави для відмежування даних посягань. На нашу думку, це можливо здійснити, змінивши ст. 146 КК шляхом поділу її на дві статті – окремо про відповідальність за незаконне позбавлення волі та за викрадення людини (з диференціацією за способом вчинення злочину).

На користь цього свідчить і ще один фактор. Незаконне позбавлення волі та викрадення людини – злочини не тільки з формальним складом, а й триваючі. Відтак у них слід виокремлювати не лише момент юридичного, а й момент фактичного закінчення злочину. При незаконному позбавленні волі між моментами юридичного і фактичного закінчення

злочину винна особа здебільшого не вчиняє жодних інших суспільно небезпечних дій у рамках даного складу.

При викраденні людини ситуація інакша. Потерпілий, якого вже позбавили свободи (пересування, вибору місця перебування), ще формально не може вважатись викраденим, бо його ще не вилучили з місця перебування і не перемістили в інше місце (на розсуд винної особи). На даному етапі цілком можливе вчинення винною особою й інших суспільно небезпечних діянь, які можуть охоплюватись викраденням людини, а можуть і вимагати кваліфікації за сукупністю.

Питання обтяжуючих та особливо обтяжуючих обставин даного посягання також виглядають небезспірними. Зокрема, з метою посилення кримінально-правового захисту малолітніх передбачається, що незаконне позбавлення волі або викрадення такого потерпілого утворюватиме кваліфікований склад злочину (ч. 2 ст. 146 КК). Проте відповідне рішення законодавця, на наш погляд, є дещо неповним – адже потерпілим може бути і неповнолітній. До того ж згідно диспозиції ч. 2 ст. 147 КК однією з обтяжуючих обставин захоплення заручників визнається вчинення його щодо неповнолітнього. Для забезпечення рівноцінної кримінально-правової охорони осіб у віці до 18 років варто було б передбачити у ст.ст. 146 та 147 КК однакові обтяжуючу («вчинення злочину щодо неповнолітнього») та особливо обтяжуючу («вчинення злочину щодо малолітнього») обставини.

На окрему увагу заслуговує питання кримінально-правової оцінки насильства при вчиненні незаконного позбавлення волі або викрадення людини. У ч. 2 ст. 146 КК передбачена відповідальність за вчинення даного злочину «способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого», «що супроводжувалось заподіянням йому фізичних страждань» та «протягом тривалого часу». Оскільки їх дефініції відсутні, залишається незрозумілим, що саме мав на увазі законодавець, запроваджуючи оціночні ознаки і залишаючи на розсуд суду визначення певного ступеня фізичного насильства як страждання та конкретного проміжку часу як тривалого. Те ж саме можна сказати і про обтяжуючу ознаку злочину «із застосуванням зброї»: чи є даний спосіб вчинення незаконного позбавлення волі або викрадення людини небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, і якщо так, то чи можливе одночасне інкримінування

винній особі цих двох кваліфікуючих ознак? На наш погляд, у даному випадку кваліфікований склад злочину містить одночасно і обтяжуючі, і особливо обтяжуючі ознаки. Відтак їх слід систематизувати та редакційно змінити: до ознак кваліфікованого складу віднести «поєднане із насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння», а до ознак особливо кваліфікованого – «поєднане із насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я в момент заподіяння» та «вчинюване протягом тривалого часу». Ознаку «із застосуванням зброї» варто виключити, оскільки подібні дії є посяганням на інший об'єкт кримінально-правової охорони і підлягатимуть кваліфікації за сукупністю.

Отже, проблеми кримінальної відповідальності за незаконне позбавлення волі та за викрадення людини потребують подальшої ґрунтовної розробки. Про актуальність питання у світлі ситуації в державі, що склалася протягом останніх трьох років, годі і казати, тому відповідні законодавчі рішення та судові роз'яснення правозастосовної практики є невідкладними.

Бондаренко О. С., юрисконсульт
Глухівського національного
педагогічного університету імені
Олександра Довженка, кандидат
юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ

У 2014 р. Законом України «Про запобігання корупції» була запроваджена кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації (ст. 366 Кримінального кодексу України) (КК України). Норма почала діяти 26 квітня 2015 р. Цей законодавчий крок зумовлений: 1) несприятливою динамікою таких діянь; 2) історичним розвитком нової групи суспільних відносин на підставі соціальних, політичних, економічних змін; 3) необхідністю кримінально-правової гарантії охорони конституційних прав та свобод; 4) наявністю міжнародно-правових зобов'язань України щодо протидії корупційним правопорушенням [1, с. 148].